

Verslag Vide-bijeenkomst Onbedoelde effecten van beleid

Spreker: Dirk-Jan Koch

22 maart, online en interactief, 15:30-17:00 uur

Op woensdag 22 maart verzorgde Dirk-Jan Koch een boeiende online presentatie over onbedoelde gevolgen van beleid. Dirk Jan maakte op basis van empirie een typologie van 10 typen onbedoelde effecten. De bevindingen van Dirk-Jan onderstrepen het belang van goede ex ante evaluatie met een breed oog voor de mogelijke effecten van beleidsopties. Het beleidsterrein dat Dirk Jan hierop heeft onderzocht is dat van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BHOS). Maar de relevantie van de gevonden onbedoelde effecten reikt veel verder! Hierover ging het publiek tijdens de bijeenkomst met Dirk-Jan in gesprek.

Dirk-Jan Koch is Chief Science Officer (CSO) bij het ministerie van Buitenlandse Zaken en tevens bijzonder Hoogleraar Buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Hij promoveerde cum laude op geografische keuzes van internationale ontwikkelings-NGO's. Hij was 5 jaar gevestigd in de DRC (Democratische Republiek Congo) en 2 jaar in Kenia, waar hij onder meer werkte als regionaal directeur bij *Search for Common Ground*, als professor aan de Katholieke Universiteit van Kinshasa en als diplomaat van Nederland bij de DRC. Zijn oratie over de ['onbedoelde effecten van internationale samenwerking'](#) vond plaats op 22 december 2017.

De Powerpoint van de interessante presentatie – ook blijkend uit de reacties van aanwezigen – is bijgevoegd. Er konden door de aanwezigen 3 onbedoelde effecten worden geselecteerd uit de 10 eerst kort gepresenteerde. Hierop zoomde Dirk-Jan nader in. Voorts werd de aanwezigen gevraagd om in de virtuele spreekruimte én in de chat de genoemde effecten aan te vullen, met effecten die zij in hun eigen praktijk zijn tegengekomen. Dit rondje leverde een aantal interessante inzichten op:

- Menselijke interactie-effecten (vliegwieleffecten), bijv. mensen die eerst begunstigde waren van een interventie, worden vervolgens een change-agent. Vergelijkbaar: andere organisaties raken geïnspireerd door de innovatieve manier van werken van de eerste, en nemen deze over.
- In het toezicht bestaat het fenomeen dat bepaalde risico's worden beheerst maar dat de beheersmaatregelen nieuwe, soms ernstigere, risico's veroorzaken.
- Gedragseffect: als je regels handhaaft via streng en dreigend toezicht (dus boetes aankondigen bijvoorbeeld), dan kan je informatiepositie juist verslechteren omdat ondertoezichtstaanden weinig meer prijsgeven. Bovendien gingen (i.c.) werkgevers ná beboeting alleen het beboete gedragsonderdeel aanpassen. De beleidsles die een arbeidsinspectie hieruit trok, is dat werkgevers zelf ongevalsonderzoek dienden te verrichten. Zo worden werkgevers gestimuleerd om autonoom breder te kijken naar oorzaken en passende preventiemaatregelen te nemen.
- Korte- vs. langetermijn-effect: Bij subsidie voor afvang/opslag van CO2 in petrochemische industrie, speelt het mogelijke probleem (niet onderzocht nog) dat bedrijven minder prikkels hebben om het productieproces actief te verduurzamen. Op korte termijn verminder je CO2-uitstoot, maar helaas niet voor de lange termijn.
- Een mogelijk negatief 'reputatie'-effect van innovatiebeleid (i.c. subsidies) is dat als in de eerste ronde het slagingspercentage van aanvragen laag is, bedrijven vaak niet terugkomen en voor de lange termijn afhaken, met in dit geval remmende gevolgen op verduurzamingsactiviteit.

Meer overstijgend leidde de bijeenkomst tot nieuwe energie om aandacht te (blijven) schenken aan neveneffecten in evaluaties:

- De 10 categorieën bieden volgens deelnemers handvatten om onbedoelde effecten ook buiten het terrein van BZ te onderzoeken. Zo werd geopperd om ook naar wetgeving te kijken, en de tip gegeven om tot een vergelijkbare top-10 van veelvoorkomende effecten

per ministerie te komen. De Algemene Rekenkamer constateerde meermaals dat er rijksbreed relatief weinig evaluatieve aandacht is voor de effecten van beleid; laat staan neveneffecten. Het onderzoek van Dirk-Jan is een aanzet tot een positieve wending.

- De suggestie werd gedaan om onbedoelde effecten als thema(-onderdeel) mee te nemen in de Strategische Evaluatie Agenda (SEA) van een ministerie, zodat je eens in de 5-7 jaar alle onbedoelde effecten van je beleid mee-evalueert. Dat kan ook ex ante en ex durante, met passende (eventueel nieuwe) evaluatiemethoden.
- De tip werd gegeven om in evaluatieonderzoek naast bijv. de doelgroepen óók bijv. uitvoerders en toezichthouders te bevragen.
- .. en tot slot, om behalve de neveneffecten zelf in kaart te brengen ook goed te begrijpen in welke context of omstandigheden deze zich voordoen. Zeker als je neveneffecten opvoert met het oog op een nieuw programma.